

Zuidoost-Brabant zeer slecht met onze amfibieën. Van de overgebleven poelen waar ze zich kunnen voortplanten verdwijnen er elk jaar meer.

Het is mogelijk zeer gunstig voor de Heikikkers dat deze zich thuis voelen op de heide, en zich kunnen voortplanten in de zure heidevennen, waarvan het bestaan niet zo bedreigd wordt. Uit de bovenbeschreven inventarisatie bleek, dat in zowat alle heidevennen Heikikkers voorkwamen. De Heikikker is dan ook plaatselijk algemeen. Over een eventuele achteruitgang kan ik moeilijk iets zeggen omdat daarvoor te weinig gegevens uit het verleden voorhanden zijn. Het lijkt mij daarom nuttig om ook in de toekomst deze soort goed in de gaten te houden, zodat een eventuele achter-

uitgang snel opgemerkt kan worden.

Naschrift

Net voor dit artikel gedrukt zou worden verscheen bij het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg de 'Verspreiding van de Herpetofauna in Noord-Brabant en Limburg, 1984'. In dat jaarverslag zijn gegevens van dit artikel al opgenomen. Ik heb wel gegevens overgenomen van de pas verschenen 'Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen.' Uitgegeven in 1986. Deze laatste publicatie gaf voor mij enkele nieuwe vindplaatsen voor Zuid-Oost Brabant. Deze heb ik volledigheidshalve aan dit artikel toegevoegd. Op het verspreidingskaartje (fig. 2) zijn die nieuwe vindplaatsen met een vol sterretje aangegeven. Mede door deze aanvulling hebben we nu een vrij aardig beeld over de verspreiding van de Heikikker in Zuid-Oost Brabant.

Summary

In 1983, 1984 and 1985 the presence of *Rana arvalis* was examined in the Southeast of the Dutch province of North Brabant.

Altogether 60 fens were examined in this area. In 41 of them *Rana arvalis* could be traced. 90% of these locations are identified as moorfens, which contain rather sour water (pH 3.5 - 4.5).

Literatuur

BERGMANS, W. en A. ZUIDERWIJK, 1986. Atlas van Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun bedreiging.

SANDERS, G., 1984. Inventarisatie van de Heikikker in de Kempen (Zuidoost-Brabant) 1983, 1984. Uitgave Vogelwerkgroep de Kempen, publicatie no. 9.

VERSPREIDING VAN DE HERPETOFAUNA IN LIMBURG EN NOORD-BRABANT 1984. Herpetologische Studiegroep. Maastricht, Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Het SOVON-onderzoek in Limburg, medewerking gevraagd!

F. Schepers en B. van Noorden
p/a: Putstraat 70, Sittard.

Vóór- en achteruitgang van broedvogels is onder vogelaars een veelbesproken en bestudeerd onderwerp. Vaak wordt men geconfronteerd met vragen als: Neemt de Heggemus in aantal toe? Hangt de afname van de Winterkoning samen met veranderingen in mijn omgeving of speelt de afgelopen strenge winter hierin een rol? Is het broedbestand van de Veldleeuwrik werkelijk aan het teruglopen en zo ja, is dit dan alleen op cultuurland het geval of ook in natuurgebieden? En hoe zit het met de Gekraagde roodstaart die vroeger zo normaal was in en rondom het dorp? Is er bij de Grasmus na de afname in de afgelopen twintig jaar weer sprake van herstel? Allemaal vragen die niet zonder meer beantwoord kunnen worden. Met behulp van de nieuwe SOVON-projecten zullen deze vragen na verloop van tijd wel een antwoord kunnen krijgen.

verslaglegging. Daarna is SOVON gekomen met een nieuw onderzoekprogramma dat bestaat uit drie op elkaar afgestemde en langlopende projecten: het BSP, BMP en PTT-project.

Met het BSP-project (Bijzondere Soorten Project) worden voornamelijk schaarse en zeldzame broed- en niet-broedvogels onderzocht, met het BMP (Broedvogel Monitoring Project) voornamelijk algemene broedvogels en het PTT (Punt Transect Tellingenproject) voornamelijk algemene niet-broedvogels. Vogelaars met een zekere veldkennis kunnen aan één of meerdere projecten deelnemen. In dit artikel ligt de nadruk op het broedvogelonderzoek, dus het BSP- en het BMP-project.

Het Bijzondere Soorten Project (BSP)

In ons land vinden veel veranderingen

Sovon

De vereniging SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) organiseert sinds 1973 landelijke projecten op het gebied van vogelonderzoek. Deze landelijke onderzoeken zijn gericht op de aantalsontwikkeling en verspreiding van vogelsoorten, onder meer ten behoeve

van natuurbescherming. Het eerste SOVON-project was het Atlasproject voor broedvogels (1973-1977) dat resulteerde in de 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' (TEIXEIRA, 1979), velen wel bekend. Ook na het grote succes van dit eerste project is het vogelonderzoek op landelijke schaal voortgezet: een volgend project, het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels (1978-1983) is nu ook reeds afgesloten en verkeert in een fase van

plaats, zoals ruilverkavelingen, stadsuitbreiding, waterstandsverlaging etc. Om een idee te krijgen wat voor gevolgen dit heeft voor de broedvogelstand heeft SOVON het BSP ontwikkeld. In een tijd van onafgebroken ingrepen in het milieu is het noodzakelijk om in de gaten te houden welke gevolgen flora en fauna hiervan ondervinden. Natuurbeschermingsinstanties zitten

voortdurend te springen om cijfers, waarmee hun werkzaamheden ondersteund kunnen worden; vogelgegevens spelen daarbij een belangrijke rol.

Het project richt zich op de volgende soorten:

- Koloniebroeders, bijvoorbeeld Blauwe reiger, Zwarte stern,
- Zeldzame soorten, bijvoorbeeld Bruine kiekendief, Roerdomp,
- schaarse soorten, bijvoorbeeld Boomleeuwerik, Rietzanger.

Een aantal van deze soorten is opgenomen in de recent verschenen lijst van 'Bedreigde en karakteristieke Vogels in Nederland' (OSIECK, 1986). Wat de koloniebroeders betreft wordt gestreefd naar jaarlijks volledige provincie- (en landdekkende) tellingen. Voor de zeldzame en schaarse soorten die vaak erg verspreid voorkomen wordt eveneens getracht een zo volledig mogelijk beeld te krijgen. Dit gebeurt via steekproeven, dat wil zeggen: in vaste kwart-atlasblokken (625 ha) worden jaarlijks de aantallen broedparen van zeldzame en schaarse broedvogels geteld of geschat. Daarnaast worden losse waarnemingen van deze soorten verzameld. Zo wordt een representatieve steekproef verkregen en krijgen we zicht op aantalsveranderingen.

Iedereen kan zo'n kwart-atlasblok (of meerdere kwartblokken) inventariseren op zeldzame en schaarse soorten. In het, door de waarnemer zelf uitgezochte, kwartblok worden in de periode april-juli zowel in de vroege ochtend als in de avond en nacht bezoeken gebracht om de broedvogels te registreren. Kennis van zang- en leefgewoonten is niet ongewenst, vooral omdat sommige soorten zeer verborgen kunnen leven. Daarbij komt dat een grote omzichtigheid van de waarnemer tijdens zijn veldwerk noodzakelijk is.

Na het broedseizoen wordt het aantal paren bepaald en worden de gegevens ingevuld op een formulier.

Het BSP is in 1985 van start gegaan; dat jaar is te beschouwen als een proefjaar. We hopen met ingang van 1986 een aantal bijzondere soorten in

Limburg provinciedekkend te kunnen gaan volgen, voor zover dat al niet gebeurde door individuele waarnemers of instanties (bijvoorbeeld het Staatsbosbeheer). Hieronder vallen soorten als Blauwe reiger, Roek, Kerkuil, Zwarte stern, Bruine kiekendief, Fuut, Dodaars en Ortolaan. Daarnaast zal worden getracht zoveel mogelijk gegevens van andere zeldzame en schaarse soorten te verzamelen.

Het Broedvogel Monitoring Project (BMP)

Het BMP richt zich met name op meer algemene broedvogelsoorten. Omdat van deze algemene soorten uiteraard géén provincie- of landdekkende inventarisaties haalbaar zijn, werkt men ook hier met steekproefgebieden.

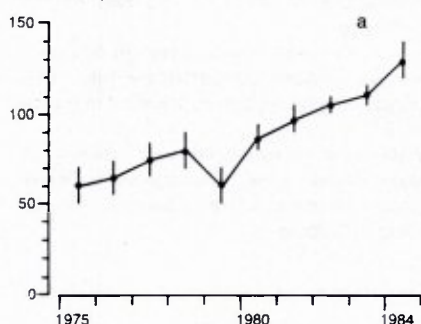
Doel van het BMP is door middel van inventarisaties van deze steekproefgebiedjes vast te stellen welke veranderingen er van jaar tot jaar optreden in het aantal broedvogels (monitoring: het in de tijd volgen van aantalswaarnemingen). Dit kan worden gerealiseerd door ieder jaar voor elke soort een indexcijfer te berekenen. Dit indexcijfer is een relatieve maat voor het aantal territoria of broedparen van een soort. Daarnaast kan met behulp van dit project waarschijnlijk ook worden vastgesteld wat de invloed is op het broedbestand van de inrichting en het beheer van terreinen, vervuiling, recreatie en weersomstandigheden. Verder kan berekend worden hoe groot het aantal broedvogels (dichtheid) is per landschapstype, regio of het gehele land.

De enige realiseerbare manier om deze gegevens te verkrijgen is door jaarlijks een groot aantal vaste steekproefgebieden steeds op dezelfde wijze te inventariseren. Dit vereist strakke afspraken of wel een duidelijke standaardisatie.

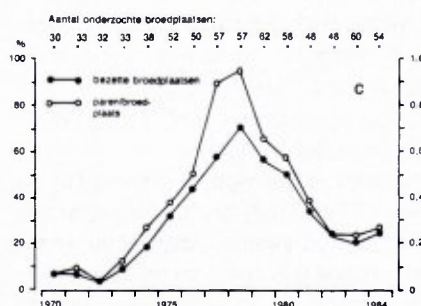
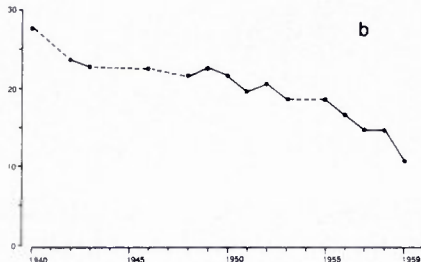
Geadviseerd wordt de proefvlakken (10 tot 200 ha groot) die de waarnemer wederom zelf kan kiezen te splitsen in:

- halfopen cultuurlandschappen
- open graslanden

Aantal broedparen

Aantal broedparen

Figuur 2: Voorbeelden van resultaten die verkregen kunnen worden met behulp van het BSP en BMP-project.

- a. Aantal broedparen van de Grote gele kwikstaart in Zuid-Limburg in de periode 1975-1984.
- b. Aantal broedparen van de Nachtegaal 4e Thull-Schinnen in de periode 1940-1959 (gegevens W. de Veen).
- c. Populatieverloop van de Europese kanarie in Oostelijk Zuid-Limburg in de periode 1970-1984.

(bron: Ganzevles e.a. 1985).

- bossen en parken
- natuurgebieden

Een dergelijk gebied moet in de periode maart tot en met juni zo'n 10 maal worden bezocht in de vroege ochtend en 1 à 3 maal 's nachts. Tijdens zo'n bezoek worden waargenomen broedvogels op een kaart ingetekend. Uiteindelijk worden na alle bezoeken te hebben afgelegd het aantal territoria of broedparen bepaald. Deze worden op een telformulier ingevuld.

Een zeer belangrijke BMP-regel is dat inventarisaties van steeds dezelfde proefvlakken over een lange reeks van jaren worden volgehouden, doch minimaal in twee achtereenvolgende jaren.

Het BMP is in 1983 gestart met een proefjaar en in 1984 is het project definitief van start gegaan. Men tracht in elke regio in Nederland enkele proefvlakken te realiseren, verdeeld over allerlei typen landschappen. Vooral agrarische cultuurlandschappen hebben de aandacht, omdat daar de meeste veranderingen plaatsvinden.

Resultaten, verwerking en verslaglegging

De gegevens die de waarnemer heeft verzameld worden na het inventarisatie-eizoen op een formulier ingevuld. De gegevens worden bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verwerkt. De tellers worden regelmatig op de hoogte gehouden van de (voorlopige) resultaten. Verder verschijnen er nieuwsbrieven, jaarrapporten en publicaties. Er is overigens de mogelijkheid om gegevens van kwetsbare of zeldzame soorten - indien de waar-

nemer dit wenst - onder geheimhouding in te zenden.

Het is de bedoeling dat in het district een nieuwsbrief wordt samengesteld, waarmee de waarnemers volledig op de hoogte worden gehouden van de activiteiten in het district, resultaten, nieuwtjes etc.

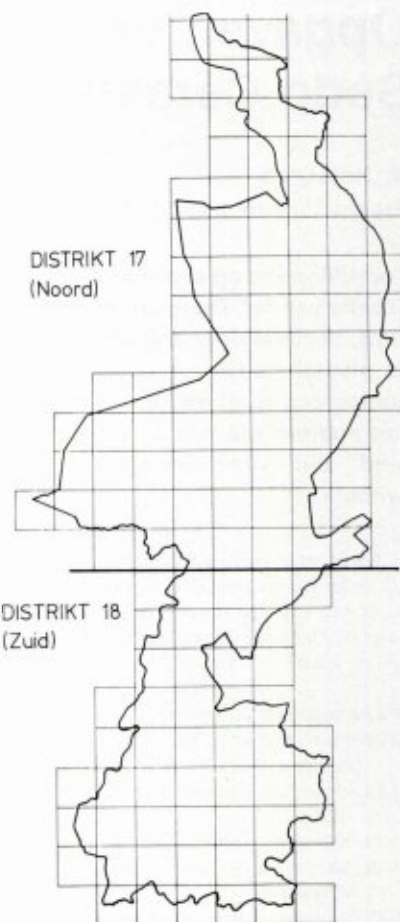
Uiteraard mogen de gegevens verzameld door het SOVON ook voor eigen gebruik dienen. In figuur 1 zijn voorbeelden gegeven welk soort resultaten met het BSP en BMP verkegen kunnen worden.

Het SOVON-onderzoek in Limburg

In 1985 zijn er reeds enkele proefvlakken en soorten onderzocht, zowel voor het BSP als voor het BMP. We willen dit aantal proefvlakken graag uitbreiden en zelfs van een aantal vogelsoorten op provinciaal niveau een totaaloverzicht krijgen. Daarvoor is de inzet van nogal wat waarnemers noodzakelijk.

We verzoeken daarom eenieder die interesse heeft in één van de (of meer?) SOVON-projecten contact op te nemen met de coördinator in zijn district (zie figuur 2). Hoewel de inventarisatieperiode voor een aantal soorten reeds aangebroken is, kunnen na een snelle reactie nog tijdig de nodige voorbereidingen getroffen worden. Zo blijft Limburg niet achter in de landelijk goed draaiende SOVON-projecten!

De districtscoördinatoren in Limburg zijn:

Figuur 2: SOVON-districtindeling in Limburg.

Noord-Limburg (district 17)

B. van noorden, Waranda 73, 3705 ZE Zeist, tel. 03404-51867.

Zuid-Limburg (district 18)

F. Schepers, Putstraat 70, 6131 HN Sittard, Tel. 04490-22007 of 04750-34251.

Deze districtscoördinatoren beschikken over voldoende informatiemateriaal zoals handleidingen, formulieren en dergelijke.